

Tretton, en film om självdestruktiv frigörelse från sjuka ideal

AV MICHAEL FORSMAN

Det finns många tjejer i yngre tonåren som mår dåligt. Återkommande huvudvärk, magont och labil självkänsla tillhör många vardag. Ser man till hela bilden ingår även starkare signaler som ätstörningar och unga tjejer som skär och karvar i sin egen kropp. Rimligen måste allt detta kopplas till en uppväxtmiljö. En annan fond är en tid bland annat präglad av ambivalenta värden i synen på manligt och kvinnligt. Går man till samtidigt kommersiella och mediala ideal och brukskultur för unga är könet i centrum samtidigt som reklamens och shoppingkulturens grundbudskap främst till flickor är att något saknas och "så gör du om dig själv". Ja visst är det ett sammelsurium! Här finns ju allt från porrens analsex till vad kan synas vara mer självständigt utmanande positioner hos en Christina Aguilera. Det är med detta som fond jag har sett *Tretton* i regi av Catherine Hardwicke.

FILMEN ÄR NÅGOT av en omvänd askungesaga. I dogmainfluerad MTV-stil får vi följa den 13-åriga Los Angeles-tjejen Tracys förvandling från duktig och söt skolflicka med intresse för Barbie och välartade kompisar till att på några månader bli en skolkande, snattande, dealande, knullande och knarkande tjej på glid. Det är för att få bli bästis med Evie ("The hottest girl in school") som Tracy genomgår denna personlighetsförvandling, där mamma från att ha varit något av en kompis alltmer framstår som en havererad auktoritet och även motståndare i frigörelsearbetet – såväl vad gäller shopping som inom ett bohemiskt hemliv.

Sex, drugs and rock 'n' roll förstår vi

att även dessa LA-föräldrar en gång prövat för att skapa en "egen" identitet. Tracy och Evies manifestationer av denna livsstil är dock tidstypiska; piercad tunga, stringtrosor, extremt åtsittande korta tröjor och lågt skurna jeans med en väl synlig och piercad navel. En kanske starkare utmaning ligger i att dessa två vita (lägre) medelklasstjejer söker sin bekräftelse hos skolans coolaste svarta hiphop-killar. Tyvärr utgör piller, pulver, gräs, sprit och allt annat som ger något slags rus färdkosten för dessa Riotgirrls. I Hardwicke's film har girl power-offensiven ytterligare en självdestruktiv baksida, ty på djupet är Tracy det lilla och svikna flickebarnet som lever med en anorektisk självbild och självbestraffande ångestlindring genom att skära sig själv i armarna.

Tretton är i mångt och mycket resultatet av kvinnögöra. Regissören Catherine Hardwicke har skrivit manus tillsammans med nu 15-åriga Nikki Reed, som själv gör rollen som Evie, utifrån Nikkis egna erfarenheter. Också många av skådespelarna liksom ovanligt stora delar av inspelningsteamet har denna gång varit kvinnor. Det borgar för ett kvinnoperspektiv och en kvinnlig blick på karaktärer och grundproblematik i denna lågbudgeterade och snabbinspelade film (26 inspelningsdagar). Filmen innehåller också en hel del independentdoftande och handhållen videokamera med gott om subjektivt perspektiv och i flertalet scener finns filmens centralgestalt Tracy med. För att ytterligare förstärka vår identifikation med Tracys uttrycks hennes kickar och vändor i hög grad genom ett expressivt bildspråk.

TRETTON ÄR SÅLEDES en film om unga tjejers situation och i filmen skildras onekligen en känslig ålder, tonåren (tretton till nitton år). Förutom pubertetens och könsomvandlingens kroppsliga och hormonella omställningar befinner sig 13-åringar som Tracy i en tidig fas av det som brukar kallas adolescensen. Det är en utveckling som för flickor börjar redan i 9-års åldern och som på grund av förlängd skoltid, senare familjebildning och fler alternativ i identitetsbildningen för vissa numera kan sträcka sig till 25-30-års åldern. De riktigt tidiga tonåren beskrivs inom ungdomsforskningen som "en andra födelse" och i sökandet efter en ny och egen identitet i gränslandet mellan barn och vuxen uppstår lätt en känslomässig berg- och dalbana, inte minst visavi föräldrarna. Det är här som bästisen för unga tjejer kan bli en ersättning i "det relationella tomrum" som uppstår efter den tidigare närheten till mamman. Samtidigt är vår syn på denna mor-dotter relation, puberteten och adolescensen alltid betingad av tidsbundna och kulturella föreställningar. Man kan här parafrasera Simone de Beauvoirs väl kända grundsats – man föds inte till (ung) kvinna, man blir det.

Att något gått fel i vår tids hantering av unga tjejers uppväxt förstår vi redan i den inledande scenen i *Tretton*, där vi ser hur tjejerna sittandes på Tracys säng i flickrummet "buffar" hårspray och måttar knytnävsslag mot varandra – Harder! Hit me harder! ömsom skriker och skrattar de till varandra.

I en Expressenartikel om unga tjejer som skär sig själva citeras en flicka med den i sammanhanget känslomässigt talande signaturen "Nothing". Det är

ett vittnesmål som chockar en pappa med egna döttrar i tidiga tonåren minst lika mycket som skildringen av denna farsot i *Tretton*. "Ibland känns det som om jag måste skära mig för att tappa greppet totalt, låta den fysiska smärtan nå över den psykiska. Men sen skär jag mig också för att komma ifrån denna äckliga verklighet." (Expressen 021226)

Medan pojkar i högre grad riktar sin destruktivitet utåt så tenderar flickor mer vända sin smärta inåt. Forskningen vill förklara den ökade tendensen att flickor skär sig själva som ett resultat av stress, svårigheter att tala om ångest och oförmåga att ge uttryck för egna känslomässiga behov. Eftersom mycket illamående bland unga tjejer andas det fördoldas skam så lär det krävas mer av egna vittnesmål och kvinnliga perspektiv på dessa frågor för att lägga en grund till förändring.

Kan då *Tretton* bidra till någon förändring av våra sociala och kulturella konstruktioner kring kön? När vi ser tjejerna höga som hus puckla på varandra i filmens början är det onekli-

gen en annan bild av den sovrumskultur (bedroom culture) man förknippar med unga tjejers identitetsstärkande väninnegemenskap. Våldet mellan flickorna i denna scen kan också ses som samhällskritik. Jag menar då en kritik, med kvinnliga förtecken, som formuleras analogt till det våld som män frivilligt utövar sinsemellan i filmen *Fight Club*. I bägge dessa filmer framstår nämligen den självupplevda smärtan som en sista jungfrulig utpost för något "äkta" i det moraliska och känslomässiga tomrum som blivit en konsekvens av ett alltmer omfattande konkurrens- och konsumtions-samhälle.

SAMTIDIGT BLIR JAG inte helt klar över filmens tänkta målgrupp. När det hela utvecklas till ett eländesepos signalerar det att filmen vill vara en väckarklocka för en abdikerad föräldrageneration. Däremot antyder slow motion-bilder, jump cuts och pulserande bildcollage att *Tretton* är en film för unga. I mina ögon är bildspråket emellanåt väl likt

de förföriska former som brukar torgföra de konsumistiska tjeideal som filmen samtidigt vill kritisera och jag kan tycka att det blir "våldigt amerikanskt" när frågor som rör hela samhällskroppen individualiseras inom ramen för en uppgång-och-fall-historia, där orsakerna reduceras till ett faderligt svek och där (för)lösningen ligger i en uppgörelse, med tillhörande återförening, mellan mor-dotter-skola.

Men visst är det svårt att få till klargörande och attraktiv samhällskritik bland alla möjliga perspektivval. Det finns två sätt att se filmen på. Som igenkännande och som en varning om sjuka ideal och att kompisbekräftelse inte är allt. Eller så kan du välja att se *Tretton* som en film som retoriskt frågar: Hur kunde det bli så här och vad kan vi göra åt det?

Se filmhandledning i detta nummer.

Michael Forsman är medieforskare och programansvarig för lärarutbildningen vid Södertörns högskola.

